

(*techné*). Augustinus (354–430) upptar en betydande plats i den här delen, med sin syn på äktenskapet som något gott i sig, och fortplantningen som ett av dess legitima syften. Vad Augustinus också åstadkommer i detta sammanhang är vad Foucault beskriver som könets *libidinisering*. *Libido* (lust) är, enligt denna förståelse, i sig av ondo, men makarna kan göra gott eller ont bruk av det. Enligt Foucault möjliggör detta den senare utvecklingen av föreskrifter om sexuella relationer inom äktenskapet och får alltså ses som en betydande del av utvecklingen som går mot bildandet av *sexualiteten* som diskurs.

Köttets bekännelser tycks visa på en förskjutning i Foucaults angreppssätt från makt/kunskap till subjekt/sanning. I undersökningen av det västerländska sexuella subjektets utveckling framstår *köttet* som centralt, mellan den klassiska antikens *aphrodisia* och den moderna tidens *sexualitet*. Foucaults angreppssätt i läsningen av de tidigkristna texterna tillåter intressanta perspektiv som problematiserar vissa vanliga föreställningar, såsom att idealet om jungfruskap kan förklaras genom en strängare sexualmoral och regler om avhållsamhet, och att det skulle utgöra ett passivt tillstånd. Foucault visar hur *köttet*, begäret, får sin stora betydelse i dessa texter inte genom att vara det som ska övervinnas, utan det som är ständigt närvarande i människan och måste bekämpas. Det hade varit önskvärt att författaren tydligare låt denna viktiga slutsats nyansera och problematisera sitt hävdande att asketiska författare, till skillnad från icke-kristna föregångare, inte såg prövningen som ett sätt att utveckla sig själv utan snarare utplåna sig själv.

Till detta hör en annan tanke, som lyfter oss ut ur det asketiska subjektet till den tidigkristna kontexten, och för oss tillbaka till ett perspektiv av makt/kunskap. Det var inte bara i relation till självet, utan till andra asketer liksom icke-asketer, som kampen mot köttet ägde rum. I läsandet av tidigkristna texter är det tydligt hur en askets liv i köttet, och kamp *mot* detta kött, definierade personen och motiverade den grad av helighet som

hon eller han tillskrevs. Det var inte i frihet från köttet, utan i ett särskilt förhållningssätt till köttet, som skillnaden gentemot icke-asketerna låg. Utan kött, ingen hierarki. Detta problematiserar ytterligare betydelsen av lidelselöshet och passivitet i det asketiska livet, och pekar tvärtom på köttet som centralt i de processer genom vilka asketernas status höjdes. Kanske är detta en av de riktningar i vilka receptionen av detta mycket betydelsefulla verk kommer att utvecklas.

Katarina Pålsson

TD, Lund

DOI: 10.51619/stk.v97i4.23718

Philip Geister & Gösta Hallonsten (red.).
Faithful Interpretations: Truth and Islam in Catholic Theology of Religions. Washington, DC: The Catholic University of America Press. 2021. 224 s.

Religionsmöten och den teologiska bearbetningen av dessa – religionsteologi – är välkända fenomen i varje religiös tradition. För kristendomens del möter vi uttryck för religionsteologi redan i de bibliska skrifterna och sedan genom hela kyrkans historia. Med andra ord, i kristen tradition finns en bred uppsättning texter, attityder och föreställningar om religiös mångfald och andra människors tro. Religionsteologi är alltså inte något nytt. Ändå har den antagit en mer systematisk och genomreflekterad skepnad sedan senare delen av 1900-talet. En avgörande impuls i denna utveckling är Andra Vatikankonciliet, som inspirerat och väglett religionsteologiskt tänkande i stora delar av kristenheten.

Därför är det med stort intresse som jag läser *Faithful Interpretations*. Här får läsaren en inblick i det senaste från några av den katolska världens mest betydelsefulla religionsteologer. Bokens titel anspelar på *pia interpretatio*, Nicolaus Cusanus (1401–1464) relativt välvilliga sätt att tolka islam genom att vara trogen den egna traditionen och samtidigt öppen för viss form av sanning i

Koranen. Boken har sitt ursprung i en konferens på Newmaninstitutet som jag hade glädjen att bevista. Kanske är någon av denna recensions läsare på förhand skeptisk till antologier från konferenser? Måhända befarar ni att de spretar i såväl kvalitet som tematik? I det här fallet kan jag försäkra: Texterna håller en hög och jämn nivå och det tydliga ämnesfokuset gör att i stort sett varje bidrag förtjänar sin plats innanför pärnarna.

Ibland har religionsteologi kritiserats för att vara alltför upptagen med inomkristna frågeställningar om frälsning. Kritiken är inte alldeles grundlös. Ett välkommet sätt att öppna upp för den andres röst finns i den komparativa teologi som växt fram de senaste femton åren. Utgångspunkten är att vi behöver lära av och lyssna till de andra traditionerna. Genom att en teolog hemmahörande i en viss tradition gör ett jämförande studium som inbegriper texter också från en annan tradition uppstår ett teologiskt samtal. Mer om detta inom kort.

I tio kapitel belyses religionsteologiska perspektiv av tre slag, där den första kategorin behandlar religionsteologi på ett övergripande och generellt plan. Till denna kategori hör Marianne Moyaerts utomordentliga introduktion till religionsteologi och den senaste utvecklingen på det nyss nämnda området komparativ teologi. Hit hör också inledningstexten, skriven av ärkebiskop Joseph Di Noia, tidigare sekreterare för Troskongregationen och en nestor inom romersk-katolsk religionsteologi. Religionsteologi är ett ämne som rör den kristna trons fundament. Ett flertal tongivande katolska teologer har fått varningar, tvingats förse sina böcker med ansvarsfriskrivningar eller rentav fråntagits möjligheten att undervisa vid teologiska fakulteter på grund av vad de skrivit om just religionsteologi. Hur placerar sig den här boken i en sådan kontext? Di Noias roll kan möjligen antyda något om riktningen: Här möter vi ledande teologer som utforskar, utvecklar och utmanar det religionsteologiska fältet i kritisk lojalitet med romersk-katolska kyrkans officiella position.

Bokens andra kategori av texter behandlar frågor om sanningsanspråk och religionsdialog. Här är avståndet till den interreligiösa praktiken något större. Ändå är frågan om sanning oundviklig att ställa i relation till andra religioner. Reinhold Bernhards bidrag är till hjälp för var och en som reflekterar över sinsemellan motstridiga teologiska anspråk, vare sig det är mellan olika kristna samfund eller mellan människor av olika tro. Bernhardt påminner om att vi kan se på sanning på olika sätt. Han skiljer mellan propositionell, ontologisk och existentiell förståelse. Bortom dessa tre föreslår han en relationell förståelse som accepterar att Guds sanning övergår varje religiös traditions försök att formulera den. En sådan insikt är inte ett uttryck för relativism, betonar Bernhardt. Tvärtom, för en kristen vilar den insikten på Guds självuppenbarelse i Jesus Kristus, samtidigt som den ger skäl för en sorts teologisk ödmjukhet och nyfikenhet i mötet med en människa av annan tro.

Bokens tredje kategori av texter utgörs av fördjupande artiklar om kristendomens förhållande till judendom och islam. Gavin D'Costa diskuterar den angelägna och svåra frågan om kristen teologi och synen på Israel. Han föreslår "en tentativ minimalistisk katolsk sionism" och drar några försiktiga linjer mellan Guds förbund med det judiska folket och staten Israel (s. 39). Diego R. Sarrió Cucarella talar om islam som en besvärande omständighet i den kristna frälsningshistorien. Han konstaterar helt riktigt att kristendomen sällan mött islam i ett sammanhang som inte präglats av missförstånd och politisk fientlighet. Cucarella visar att denna omständighet påverkat den kristna teologiska reflektionen om islam. Anna Bonta Moreland utforskar möjligheten att se Muhammed som en profet utifrån ett kristet perspektiv. Som specialist på Thomas av Aquino (ca 1225–1274) är hon väl skickad att med en thomistisk syn på uppenbarelse och profetskap som grund ta sig an frågan om Muhammed. Hon konstaterar att när muslimer kallar Jesus för profet är det med

vördnad, men med en muslimsk form av vördnad. På motsvarande sätt, om kristna ska tala om Muhammed som profet behöver det ske med vördnad, men med en kristen form av vördnad. Med andra ord, förståelsen av vad det innebär att Muhammed är en profet skiljer sig mellan kristna och muslimer. Ändå finns det en överlappning i synen på profetskap, påpekar Moreland. Klaus von Stosch visar hur komparativ teologi kan användas i praktiken när han jämför synen på Jesus på korset i kristendom och islam. Boken avslutas med Pim Valkenbergs bidrag till en kristen religionsteologi om islam. Valkenberg demonstrerar potentialen i Andra Vatikanconciliets texter och konstaterar samtidigt att området ännu är underutvecklat och att det behövs ytterligare arbete av det slag som hela boken är ett exempel på.

Faithful Interpretations håller hög internationell klass. Boken ger en inblick i romersk-katolsk religionsteologi och den är en guldgruva inte bara för katoliker utan för var och en som är intresserad av de senaste linjerna när det gäller en kristen teologi om islam.

Jakob Wirén
Docent, Uppsala

DOI: 10.51619/stk.v97i4.23719

Karin Rubenson. *Karnevalesk gudstjänst: Barns plats i kyrkans liturgi*. Uppsala: Uppsala universitet. 2021. 271 s.

Karin Rubensons avhandling kan karaktäriseras som praxisnära teologisk forskning. I fokus står barn som liturgiska aktörer och syftet är att bidra till "teoriutvecklingen i praktisk teologi, med särskilt fokus på barn och gudstjänst" (s. 14). I avhandlingen förnas tolkning och analys av fältstudiematerial med en explorativ teoretisk diskussion. Rubenson själv beskriver det som att hon arbetar i "skärningspunkten mellan liturgisk teologi, praktisk teologi och kritisk barnomsteori" (s. 39).

Avhandlingens övergripande frågeställning är: "Hur kan barns erfarenheter av

gudstjänstfirande bidra till praktisk-teologisk teoriutveckling?" (s. 14). Undersökningen struktureras utifrån tre analysfrågor, vilket återspeglas i avhandlingens tredelade struktur. Efter den inledande delen, som utgör en introduktion och redogörelse för teori och metod, följer en del där materialet från fältstudien presenteras och analyseras. Två analysfrågor är vägledande för avhandlingens andra del: Hur förhåller sig barn till de gudstjänster de deltar i? På vilket sätt beskriver vuxna med ansvar för gudstjänster barns plats i kyrkans liturgi, och hur tar detta sig uttryck i gudstjänsterna?

I den tredje och sista delen introduceras ytterligare teoretiska spår som diskuteras i relation till resultaten från fältstudien och frågan som Rubenson i denna del söker svar på är hur resultaten från "fältstudien [kan] bidra till praktisk-teologisk teoriutveckling genom att sättas i relation till andra teoretiska perspektiv" (s. 14).

I avhandlingens första del visar Rubenson, efter en inledande redogörelse för syfte och frågeställningar, att det i stor utsträckning saknas forskning om barn som liturgiska aktörer – inte minst inom fältet liturgisk teologi. Hon pekar också på hur Michail Bachtins (1895–1975) karnevalsteori, så som den har använts inom forskning på barnlitteratur, kan fungera som en resurs för att analysera barn som liturgiska aktörer. I teoridelen introduceras delar av Gordon Lathrops liturgiska teologi, med ett särskilt fokus på det han definierar som heliga ting, juxtapositionering och gudstjänstfirande församling. I det avsnitt där kritiska barnomsteorier introduceras slår Rubenson fast att hon skriver in sig i en tradition som ifrågasätter ett dominerande mer eller mindre essentialistiskt paradigm och därmed tolkar materialet utifrån en föreställning om "barnomen som socialt och kulturellt konstruerad" (s. 52). Lathrops teorier används i större utsträckning än barnomsteorierna i analys och tolkning av fältstudiematerialet samtidigt som de senare, enligt Rubenson, på ett